

بررسی کیفیت زندگی در روستاهای درب آستانه و باباپشمان استان لرستان

فاطمه رحیم‌بخش^{*}، فرح حبیب^{**}، سید امیرحسین گرکانی^{***}

1396/05/26

تاریخ دریافت مقاله:

1396/09/08

تاریخ پذیرش مقاله:

چکیده

پایین بودن سطح کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های روستایی پیامدهای اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و محیطی بسیاری در این مناطق بدنبال دارد. از طرفی بهبود کیفیت زندگی در روستاها می‌تواند زمینه‌های توسعه منطقه‌ای را فراهم نماید لذا توجه به موضوع کیفیت زندگی در مفاهیم توسعه روستایی در سال‌های اخیر از اهمیت بسزایی برخوردار شده است. هدف از این تحقیق، بررسی مؤلفه‌های سازنده کیفیت زندگی در روستاهای درب آستانه و باباپشمان استان لرستان است که پس از زلزله سال 1385 جابه‌جا شده‌اند. تحقیق حاضر از نوع توصیفی، تحلیلی و پیمایشی است. جامعه آماری شامل خانوارهای ساکن در دو روستای باباپشمان و درب آستانه بوده‌اند که جمعیت آن‌ها به ترتیب 500 و 860 نفر می‌باشد. نمونه‌گیری براساس طبقه‌بندی صورت گرفته و تعداد نمونه‌ها براساس سهم جمعیتی هر روستا توزیع و پرسشگری از آن‌ها به صورت تصادفی انجام شده است. براساس جدول مورگان حجم نمونه برای دو روستا با سطح اطمینان 95 درصد به ترتیب 100 و 120 نفر انتخاب شده و داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. پس از شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر بهبود کیفیت زندگی روستاییان معادله‌ای رگرسیونی برای سنجش کیفیت زندگی مشخص شد که بر آن اساس در روستای باباپشمان 81 درصد و در روستای درب آستانه 64 درصد بدست آمد. تحلیل واریانس نیز حاکی از تفاوت بین مؤلفه‌های مشخص شده بود که براساس آزمون بنفرونی تفاوت بین سطوح مؤلفه‌های مشخص شده، تعیین گردید. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که هر دو روستا از سطح کیفیت زندگی مطلوبی برخوردار می‌باشند.

کلمات کلیدی: روستای درب آستانه، روستای باباپشمان، سکونتگاه روستایی، کیفیت زندگی، توسعه روستایی.

^{*} دانشجوی دکتری معماری، گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

^{**} استاد گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. mesbah_95@yahoo.com

^{***} استادیار گروه معماری، واحد پردیس، دانشگاه آزاد اسلامی، پردیس، ایران.

مقدمه

کیفیت زندگی مفهومی است که در سال‌های اخیر، به واسطه نقشی که در سلامت روان افراد دارد، اهمیت بسزایی یافته است. پایین بودن سطح کیفی زندگی در نواحی روستایی و در نتیجه مهاجرت روستاییان به سمت شهرهای بزرگ، مسائل و مشکلات متعدد اجتماعی، اقتصادی و محیطی را هم در نواحی روستایی و هم در شهرها به دنبال داشته است. نقش و جایگاه روستاها در فرایندهای توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در مقیاس مختلف منطقه‌ای آشکار است. پیامدهای عدم توجه به کیفیت زندگی در نواحی روستایی فقر گسترده، نابرابری فزاینده، رشد سریع جمعیت، بیکاری، مهاجرت، حاشیه‌نشینی شهری و غیره است که علت آن توجه به توسعه روستایی و حتی تقدم آن بر توسعه شهری می‌باشد (خراسانی و همکاران، 1393). کیفیت زندگی روستایی بیانگر تلاش و کوشش و رضایت مردم به بهبود شرایط زندگی، احساس امنیت و رفاه است اما محققین بیان داشته‌اند که زندگی با کیفیت مناسب در مناطق روستایی زمانی توسعه می‌یابد که دولت‌ها بتوانند فرایندهای اقتصادی، اجتماعی و محیطی تأثیرگذار را به سطح روستا کشانده و شرایط زندگی برای ساکنان روستاها را هم‌تراز زندگی جوامع شهری درآورند (Futa and et al, 2010). کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های روستایی ناظر بر وضعیت کلی ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی است که به‌عنوان معیاری برای سنجش میزان برآورده شدن نیازهای روحی- روانی و مادی جامعه روستایی در نظر گرفته می‌شود و چگونگی شرایط و وضعیت عینی خانواده‌ها و روستاها را بیان می‌کند (Pal and et al, 2005). در سال‌های اخیر، تفکر برنامه‌ریزی راهبردی مبتنی بر رویکرد پایداری در سطح سکونتگاه‌های روستایی،

توجه ویژه‌ای را به خود معطوف ساخته است. بر این اساس با توجه به سانحه‌خیزی کشور ایران و از طرفی اتخاذ سیاست جابه‌جایی در بسیاری از بازسازی سکونتگاه‌های روستایی پس از سوانح توجه به مفهوم کیفیت زندگی و وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی روستاییان نقش بسیار مهمی را در برنامه‌ریزی بازسازی‌های آتی ایفا می‌کند. در بازسازی ناشی از زلزله سال 1385 استان لرستان روستاهای درب آستانه و باباپشمان، که در فاصله نزدیکی از یکدیگر قرار دارند، جابه‌جا شده‌اند. این پژوهش که در سال 1395 انجام شده است پس از گذشت ده سال از شکل‌گیری روستاهای جدید تلاش می‌کند چگونگی وضعیت روستاییان درب آستانه و باباپشمان استان لرستان را در ابعاد مختلف کیفیت زندگی تحلیل نماید.

این تحقیق در پی پاسخ به سوالات ذیل می‌باشد:

- وضعیت کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه

چگونه است؟

- ارتباط بین ابعاد کیفیت زندگی در روستاهای مورد

مطالعه چگونه است؟

روش تحقیق

روش تحقیق این مقاله توصیفی تحلیلی و نوع آن کاربردی توسعه‌ای است. جامعه آماری شامل خانوارهای ساکن در دو روستای باباپشمان و درب آستانه بوده‌اند که جمعیت آن‌ها به ترتیب 500 و 860 نفر می‌باشد. نمونه‌گیری براساس طبقه‌بندی صورت گرفته است و تعداد نمونه‌ها براساس سهم جمعیتی در هر روستا توزیع شده که پرسشگری از آن‌ها به صورت تصادفی به عمل آمده است. براساس جدول مورگان حجم نمونه برای دو روستا با سطح اطمینان 95 درصد به ترتیب 100 و 120 نفر انتخاب شد. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار

رفاه عمومی، بهزیستی اجتماعی، شادکامی و مواردی از این دست تعبیر کرده‌اند (Epley and et al, 2008). کاتر (Cutter, 1985) کیفیت زندگی را «شادمانی فردی یا رضایتمندی از زندگی و محیط به‌همراه نیازها و امیال و همچنین دیگر فاکتورهای محسوس و نامحسوس که خرسندی کلی را تعیین می‌کند»، تعریف می‌نماید. ادراک فردی از شرایط زندگی در ارتباط با فرهنگ و سیستم ارزشی که در آن زندگی کرده و در ارتباط با اهداف، انتظارات، استانداردها و توجهات است تعریف کیفیت زندگی از طرف سازمان جهانی بهداشت است (Kamp and et al, 2003). شاخص‌های سازمان جهانی بهداشت یک دسته گسترده از مفاهیم در ارتباط با سلامت جسمی، وضعیت روانشناسی، سطوح عدم وابستگی، روابط اجتماعی، عقاید فردی و ارتباط این مسایل با خصوصیات محیط آرام را در بر می‌گیرد (WHO, 1993). در تعریفی دیگر از کیفیت زندگی آمده است: "دارا بودن منابع ضروری برای تأمین نیازها، خواسته‌ها و امیال، شرکت در فعالیت‌ها، توانمندی، توسعه فردی، خودباوری و مقایسه رضایتمندی بین خود و دیگران" (Bowling, 1997). طبق گفته فینویک، ناگلیر و برون (1996) کیفیت زندگی مفهومی اجتماعی است و خود معنایی واقعی ندارد بلکه صرفاً افراد به آن معنا می‌بخشند (Collados and Duane, 1999). براساس برداشت کامپ و همکاران، مفهوم کیفیت زندگی به‌طور عمیقی از تفکر مرتبط با سلامت نشأت می‌گیرد و دیدگاه واحدی درباره علت آن وجود ندارد (Kamp and et al., 2003). با وجود این که بحث کیفیت زندگی موضوع اصلی بسیاری از تحقیقات در رشته‌های مختلف بوده، رایج یک تعریف جامع و یکسان برای آن تاکنون میسر نشده است. یکی از عوامل اصلی این عدم موفقیت، چند وجهی بودن مفهوم این

گرفته است. متغیرهای مورد بررسی در این تحقیق شامل متغیر کیفیت زندگی می‌باشد که با استفاده از طیف لیکرت 5 گزینه‌ای، از خیلی خوب تا خیلی بد، یا کاملاً راضی تا کاملاً ناراضی، در 36 سوال مورد بررسی قرار گرفته است و پایایی آن‌ها به ترتیب در روستاهای بابا پشمان و درب آستانه 78٪ و 80٪ بدست آمده است که بر آن اساس پایایی گزارش شده در هر دو بعد پایایی مطلوبی محسوب می‌شود. در بررسی ارتباط بین مؤلفه‌های ابعاد کیفیت زندگی در دو روستای مورد مطالعه معادله‌ای رگرسیونی مورد بررسی قرار گرفته که در آن سطح رضایتمندی متغیر وابسته و سایر مؤلفه‌های کیفیت متغیرهای مستقل آن را تشکیل می‌دهند. بررسی تفاوت بین مؤلفه‌های کیفیت زندگی در دو روستای مورد مطالعه با استفاده از تحلیل واریانس¹ صورت گرفته است و برای بررسی یکسان بودن مؤلفه‌های مشخص شده در کیفیت زندگی روستاییان پس از جابجایی از آزمون پست هاک بنفرونی² استفاده شده است.

مبانی نظری

در چند دهه اخیر شناخت، اندازه‌گیری و بهبود کیفیت زندگی از اهداف عمده افراد، محققان، برنامه‌ریزان و دولت‌ها بوده است. این عرصه علمی و تحقیقاتی مورد توجه تعداد زیادی از رشته‌ها از جمله روان‌شناسی، پزشکی، اقتصاد، علوم محیطی، جامعه‌شناسی و جغرافیا قرار گرفته است (رضوانی و همکاران، 1387 و قالیباف و همکاران، 1395). کیفیت زندگی مفهومی پیچیده و چندبُعدی است که تحت تأثیر مؤلفه‌هایی همچون زمان و مکان و ارزش‌های فردی و اجتماعی قرار دارد و وضعیت آن به میزان توسعه‌یافتگی جوامع، وابسته است (رضوانی و منصوریان، 1387). برخی کیفیت زندگی را به‌عنوان قابلیت زیست‌پذیری یک ناحیه، برخی دیگر به‌عنوان اندازه‌ای برای میزان جذابیت و برخی به‌عنوان

موضوع است (احمدی، 1388). اما با وجود اختلاف نظرهایی که در تعاریف وجود دارد تمامی پژوهش‌های کیفیت زندگی، در دو سرفصل شاخص‌های عینی³ و شاخص‌های ذهنی⁴ انجام می‌شود (غفاری و امید، 1388) و (آلن و همکاران، 2002). بعد ذهنی کیفیت زندگی، ادراک مردم از وضعیت زندگی‌شان را منعکس می‌سازد. بعد ذهنی بر اطلاعات بدست‌آمده از گزارش‌های شخصی افراد از تجارب زندگی خود تمرکز دارد و در واقع مکمل ابعاد اجتماعی و اقتصادی

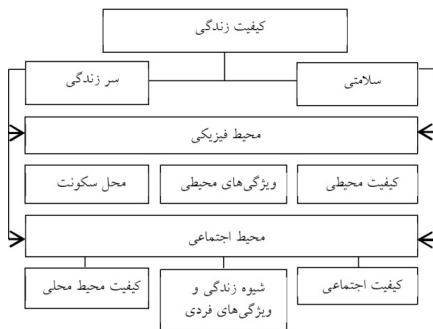
به‌شمار می‌رود. در این بعد هر فرد چگونه زیستن خود و احساسش از زندگی را ارزیابی می‌کند و فقط در درون خود فرد درک می‌شود. بعد عینی به معنی مشهودات و ابعادی از زندگی ساکنین است که عینیت داشته و عموماً بر متغیرهای اجتماعی اقتصادی متمرکز است که بر پایه ادراک توسط محیط پیرامون استوار می‌باشد (رضوانی و منصوریان، 1387). تعدادی از تعاریفی که در دوره‌های مختلف از این مفهوم صورت گرفته در جدول شماره 1 آمده است.

محقق	تعریف	ابعاد عینی و ذهنی سازنده کیفیت زندگی
(Möller, 1982)	میزان رفاه افراد و گروه‌ها تحت شرایط اجتماعی و اقتصادی عمومی.	رفاه اجتماعی، شرایط فرهنگی و اجتماعی، اقتصاد و اشتغال
(WHQ-QOL Group, 1993)	چگونگی درک فرد از جایگاه خود در زندگی و در بستر سیستم‌های فرهنگی و ارزش‌هایی که فرد در آن زندگی می‌کند و در ارتباط با اهداف، انتظارات، استانداردها و علایق فردی.	اهداف فردی و اجتماعی، فرایند ادراک، نیازها و علایق فردی و اجتماعی، فرهنگ و ارزش‌ها
(Pacione, 1982)	وضعیت محیطی که مردم در آن زندگی می‌کنند، مانند آلودگی و کیفیت مسکن و نیز برخی صفات و ویژگی‌های خود مردم مانند سلامت و میزان تحصیلات.	شرایط محیط طبیعی و انسان‌ساخت، بهداشت و سلامت، آموزش و مسکن
(Raphael et al., 1996)	میزان لذت فرد از امکانات اساسی زندگی خود.	رفاه اجتماعی، رضایت، شادمانی و لذت
(Cheung, 1997)	زندگی خوب ترکیبی است از: شادکامی (رضایت از زندگی)، زندگی منطقی (احساس نگرانی افراد نسبت به یکدیگر و درک متقابل آن‌ها از هم)، زندگی انسانی (درک قابلیت‌های انسان، ارزش واقعی فرد و استقلال فردی).	رضایتمندی، شادمانی و لذت، ادراک فردی و اجتماعی، استقلال فردی، حسن ارزشمندی، حسن شکوفایی
(MacGregor, 1998)	میزان برخورداری فرد از تمام گزینه‌هایی که فرصت انتخاب آن‌ها را دارد. کیفیت زندگی به آزادی برای رسیدن و نرسیدن به موفقیت و آگاهی از فرصت‌هایی واقعی وابسته است که فرد در مقایسه با دیگران در اختیار دارد.	رفاه اجتماعی، استقلال فردی، آزادی انتخاب، آموزش و آگاهی
(RIVM, 2002)	کیفیت زندگی لوازم مادی و معنوی واقعی زندگی است و درک آن به وسیله سلامت، محیط زندگی و برابری قانونی، کار و خانواده مشخص می‌شود.	نیازهای مادی و معنوی، ادراک فردی و اجتماعی، سلامت، محیط زندگی، اشتغال، فرهنگ و خانواده
(Hagerty et al., 2001)	اصطلاحی که بر کیفیت کلی زندگی افراد و نه فقط به برخی از قلمروهای زندگی دلالت می‌کند و از این رو، اگر کیفیت زندگی به اجزای مختلف تقسیم شود، باید اجزای آن در مجموع یک ساختار کلی به نام کیفیت زندگی را نمایش دهند.	ادراک فردی و اجتماعی، رفاه اجتماعی
(Janse, 2004)	ساختاری چند بُعدی شامل قلمروهای مادی، احساسی، روانی، اجتماعی، و رفتاری.	ابعاد مادی، معنوی، فردی، اجتماعی، رفتاری و عملکردی
(Pal, 2005)	معیاری برای سنجش میزان تأمین نیازهای روحی، روانی و مادی جامعه و خانواده، که نشان‌دهنده ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی یک ناحیه است.	نیازهای مادی، معنوی، شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی
(Das, 2008)	بهریستی و یا عدم بهیستی مردم و محیط زندگی آن‌ها می‌باشد.	شرایط بهیستی مردم و محیط (نیازهای اساسی، امکانات رفاهی و فراغت)

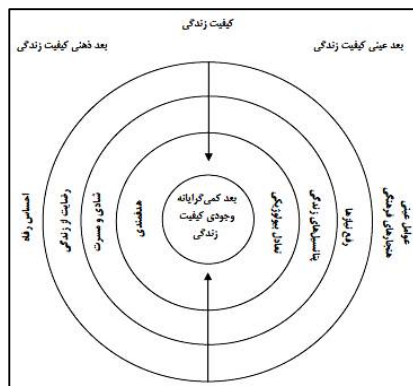
ج 1. تعاریف و مفاهیم کیفیت زندگی از دیدگاه پژوهشگران.

مدل‌های ساختاری گوناگونی برای تشریح و تبیین ابعاد و قلمروهای کیفیت زندگی و زیست‌پذیری ارائه شده است. در این راستا، هر کدام از این مدل‌ها ابعاد و قلمروهای خاصی از کیفیت زندگی و زیست‌پذیری را بررسی می‌کنند. کمبل⁵ (1976) به دوازده قلمرو خاص برای مطالعه کیفیت زندگی آمریکاییان توجه

کرده است. هاگرتی⁶ و همکاران در سال 2001 اظهار داشتند که هفت قلمرو شامل روابط با خانواده، بهیستی عاطفی، بهیستی مادی، سلامت، کار و فعالیت مولد، احساس تعلق به اجتماع و امنیت فردی می‌توانند فضای کیفیت زندگی را به خوبی پوشش دهند (Hagerty, and et al, 2001).

ت 2. عناصر اساسی کیفیت زندگی.
منبع: (Kemp and et al, 2003).

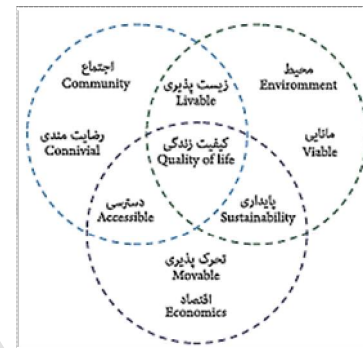
ت 3. مدل تلفیقی کیفیت زندگی.
منبع: (Ventgato, 2003).

به‌طور کلی این مدل بیان می‌کند که کیفیت زندگی شامل سه بعد اساسی ذهنی، عینی و بعد وجودی یا هستی‌گرایانه است که هر یک در تعامل با دیگری است. این ابعاد دارای هم‌پوشانی‌اند و براساس آنچه پیش‌تر بیان شد، می‌توانند در طیفی از ذهنیات تا عینیات دسته‌بندی گردند (Ventgato, 2003).

کیفیت زندگی روستایی

هر چند که ارتقای کیفیت زندگی در مقیاس‌های فردی و اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی از دیرباز مورد توجه برنامه‌ریزان بوده، اما در دهه‌های اخیر با اولویت یافتن هدف اجتماعی توسعه و تدوین آن‌ها در

مدلی را شفر و همکارانش در خصوص کیفیت زندگی در سال 2000 ارائه کردند. در این مدل، بر سه قلمرو اجتماع، محیط و اقتصاد تأکید شده است. مزیت این مدل این است که تقابل بین قلمروها صریحاً معین شد و تصویری از مفاهیم زیست‌پذیری، کیفیت زندگی و پایداری در ارتباط متقابل با همدیگر بیان شده است (Kamp and et al, 2003) (تصویر شماره 1).

ت 1. مدل کیفیت زندگی از دیدگاه اکولوژی انسانی.
منبع: (Kemp and et al, 2003).

ریم⁷ در سال 2000 به یک مدل ترکیبی از ابعاد قابل اندازه‌گیری فضایی، فیزیکی و اجتماعی از محیط توجه کرده و مدلی را به‌عنوان عناصر اساسی کیفیت زندگی، سلامتی و محیط زندگی مطابق تصویر شماره 2 ارائه کرده است. در این مدل سلامتی و سرزندگی به موازات هم و به‌عنوان دو بُعد اصلی کیفیت زندگی در نظر گرفته شده است. در این مدل نمی‌توان به‌طور صحیح مشخص کرد که چگونه عناصر مختلف با هم مرتبط‌اند بلکه لایه‌هایی از موضوعات مختلف را با هم نشان می‌دهد (Kemp and et al, 2003).

سرانجام، وینتگو (2003) مدلی را به نام تئوری تلفیقی کیفیت زندگی در سال 2003، مطابق تصویر شماره 3 ارائه کرد.

قالب برنامه‌های توسعه، به تدریج نگرش انسانی و جامعه‌شناختی به کیفیت زندگی در نوشتارهای توسعه و برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های کلان کشورهای پیشرفته راه یافته است. افزون بر این، جغرافیدانان و برنامه‌ریزان به محیط‌ها و مکان‌های مطلوب و دارای کیفیت مطلوب همچون روستاهای سالم، خانه‌های سالم و زیست‌بوم‌های روستایی پرداخته‌اند. وجه مشترک این دیدگاه‌ها را می‌توان چنین بیان کرد: کیفیت زندگی به‌عنوان اصطلاحی کلی، مفهومی برای نشان‌دادن چگونگی برآورده‌شدن نیازهای انسانی و نیز معیاری برای ادراک رضایت یا نارضایتی افراد و گروه‌ها از ابعاد مختلف زندگی در سکونتگاه‌هاست (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، 1390).

براساس دیدگاه پال، کیفیت زندگی به‌عنوان معیاری برای سنجش میزان برآورده شدن نیازهای روحی - روانی و مادی تعریف شده است، از کیفیت زندگی روستایی نیز به‌عنوان مفهوم چگونگی شرایط و وضعیت

زندگی خانواده‌های روستایی یاد شده است (پورطاهری، 1390). مرور ادبیات تحقیق نشان می‌دهد که محققان، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان درخصوص نیاز به مطالعه کیفیت زندگی در نواحی روستایی با یکدیگر توافق دارند. این مطالعات غالباً وظایفی کلیدی از قبیل آگاه کردن شهروندان، گروه‌های اجتماعی و سیاست‌گذاران از روندهای کیفیت زندگی را بر عهده دارند. نتایج مطالعات کیفیت زندگی می‌تواند به ارزیابی سیاست‌ها، رتبه‌بندی مکان‌ها، تدوین استراتژی‌های مدیریت و برنامه‌ریزی روستایی کمک کند و درک و اولویت‌بندی مسایل اجتماع را برای برنامه‌ریزان و مدیران به‌منظور ارتقای کیفیت زندگی ساکنین این نواحی تسهیل سازد (Lee and et al, 2008).

براساس بررسی‌های انجام شده پیرامون کیفیت زندگی روستایی و مطالعه پژوهش‌های مرتبط با این موضوع، برخی از این مطالعات در قالب معیارهای کیفیت زندگی روستای در جدول شماره 2 گردآوری شده است.

عنوان	پژوهشگران	سال	معیارهای کیفیت زندگی روستایی
تحلیل فضایی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های روستایی	علی اکبر عنایتی و دیگران	1394	بعد کالبدی، بعد اجتماعی، بعد محیطی و بعد اقتصادی
تحلیل فضایی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های روستایی	علی اکبر عنایتی و دیگران	1394	بعد کالبدی، بعد اجتماعی، بعد محیطی و بعد اقتصادی
ارزیابی کیفیت محیط زندگی در نواحی روستایی از دیدگاه ساکنان	حمید برقی و دیگران	1393	صدا، بو، آلودگی هوا، زیاده، امنیت، شلوغی، تسهیلات روستایی، تعلق مکانی، ساختمان‌ها، شبکه دسترسی، فضای سبز، روابط اجتماعی، دسترسی به خدمات، سرزندگی، نظم، شناخت محیط اطراف
سنجش و ارزیابی مؤلفه‌های کیفیت زندگی در روستاهای دهستان کرسف شهرستان خدابنده	محمد امین خراسانی و دیگران	1393	سلامت، خدمات اجتماعی، اشتغال و درآمد، آموزش مشارکت تعلق مکانی امنیت فردی اجتماعی تفریحات و اوقات فراغت
سنجش شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی در نواحی روستایی	سیدعلی بدری و دیگران	1392	تغذیه، بهداشت، اوقات فراغت، امنیت، درآمد، آموزش، پتانسیل طبیعی محیط
تبیین میزان زیست‌پذیری و کیفیت زندگی در روستاهای پیرامون شهری	محمود جمعه پور و دیگران	1392	بعد اجتماعی (بهداشت، مشارکت و همبستگی، تعلق مکان، امنیت فردی و اجتماعی)، بعد اقتصادی (اشتغال، مسکن، حمل و نقل عمومی، امکانات و خدمات زیرساختی و آموزشی)، بعد زیست محیطی (آلودگی)
تحلیل کیفیت زندگی در یک محیط روستا-شهری	زیلا سجادی و دیگران	1391	احساس تعلق، بهبود نحوه مشارکت عمرانی، احساس امنیت، امید به زندگی، احساس رضایت
ارزیابی اثرات الگوهای راهبردی اسکان مجده پس از بلایای طبیعی بر کیفیت زندگی روستایی	امین محمدی و دیگران	1391	اشتغال، مشارکت، درآمد، بهداشت، اطلاعات و ارتباطات، رفاه اجتماعی، محیط طبیعی، آموزش، امنیت، مسکن
ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی	مهدی پورطاهری و دیگران	1390	بعد اجتماعی (آموزش، سلامت و امنیت)، بعد کالبدی (مسکونی و زیرساخت)، بعد زیست محیطی (محیط طبیعی)، بعد اقتصادی (اشتغال و درآمد)
سنجش کیفیت زندگی: بررسی مفاهیم، شاخص‌ها، مدل‌ها و ارائه مدل پیشنهادی برای نواحی روستایی	محمدرضا رضوانی و منصوریان	1387	نیازهای انسانی، نیازهای اساسی، نیازهای بهزیستی، فرصت و فراغت

ج 2. معیارهای سازنده کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های روستایی.

اولویت‌ها و نیازهای خاص خود را دارند که نشان‌دهنده اساسی‌تر بودن برخی از نیازهای آنهاست و کیفیت‌های متفاوتی از زندگی را در نواحی روستایی در پی خواهد.

معرفی روستاهای مورد مطالعه

در تاریخ 11 فروردین ماه سال 1385 زلزله‌ای با بزرگی 6.1 در مقیاس ریشتر در استان لرستان با کانون چالان‌چولان و در مرز شهرهای دورود و بروجرد به وقوع پیوست. شهرستان‌های بروجرد، دورود و خرم‌آباد و روستاهای پیرامون آنها، تحت این لرزش قرار گرفتند. این سانحه منجر به کشته شدن 64 نفر و مجروح شدن 1418 نفر شد. همچنین در این زلزله، علاوه بر کشته شدن 5028 رأس دام، به 46 هزار واحد مسکونی شهری و روستایی، 7000 واحد جایگاه دامی و ده‌ها ساختمان دولتی و اماکن متبرکه و بناهای تاریخی، مدرسه و غیره خسارت وارد گردید. در مرحله بازسازی، روستاهای باباپشمان (تصویر شماره 6) و درب‌آستانه (تصویر شماره 7) به علت قرارگیری روی خط گسل به ضلع جنوبی جاده اصلی جابه‌جا شدند.

با توجه به تعاریف ارائه شده از کیفیت زندگی مؤلفه‌های سازنده کیفیت زندگی روستایی در دو وجه عینی و ذهنی قابل تعریف است. در تصویر شماره 5 ابعاد سازنده کیفیت زندگی روستایی ارائه شده است.

کیفیت زندگی روستایی	
بعد ذهنی	بعد عینی
حس تعلق به مکان	محیط سکونتی
مشارکت	زیرساخت
امنیت	بهداشت
دسترسی به اطلاعات	اشتغال و درآمد
رفاه اجتماعی	آموزش

ت 5. ابعاد سازنده کیفیت زندگی روستاییان.

قابل ذکر است معیارهای کیفیت زندگی متأثر از وجود ویژگی‌های منحصر طبیعی، اجتماعی، اقتصادی و کالبدی - فضایی در روستاهاست و اینکه نواحی مختلف روستایی با قرار داشتن در سطوح متفاوتی از توسعه،

ت 6. روستای باباپشمان.

ت 7. روستای درب‌آستانه.

یافته‌های پژوهش

سوال اول پژوهش: وضعیت کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه چگونه است؟ برای سنجش این رابطه از رابطه رگرسیونی استفاده شده و معادله رگرسیونی پژوهش مبتنی بر یافته‌های حاصل از مرور ادبیات نظری به صورت تابع زیر تعریف شده است:

کیفیت زندگی = آموزش + تعلق مکانی + رفاه اجتماعی + دسترسی به اطلاعات + بهداشت + امنیت + زیرساخت + محیط سکونتی + درآمد + مشارکت

در ادامه نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون ارائه شده است (جدول شماره 3):

روستا	F	sig	ضریب تعیین تعدیل شده
باباشمان	88.318	0.00	0.814
درب آستانه	47.448	0.00	0.643

ج 3. نتایج تحلیل رگرسیون و ضریب تعیین.

بر اساس سطح معناداری ارتباط بین کیفیت زندگی و مؤلفه‌های مشخص شده تأیید می‌گردد ($sig < 0.05$). بنا بر ضریب تعیین بدست آمده می‌توان گفت در روستای باباشمان 81 درصد سطح کیفیت زندگی وابسته به عوامل مشخص شده در بعد کیفیت است و در روستای درب آستانه میزان سطح کیفیت زندگی 64 درصد وابسته

به مؤلفه‌های کیفیت زندگی در این تحقیق می‌باشد. در ادامه نیز میزان ضریب هر یک از ابعاد سازنده کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه ارائه شده است. بر اساس جدول ضرایب و سطوح معناداری در روستای باباشمان یک واحد افزایش در هر یک از ابعاد کیفیت زندگی میزان متفاوتی از تأثیر را بر کیفیت زندگی روستاییان دارد. در روستای باباشمان، آموزش 24 درصد، تعلق مکانی 6 درصد، رفاه اجتماعی 33 درصد، دسترسی به اطلاعات 15 درصد، بهداشت 10 درصد، امنیت 11 درصد، زیرساخت 9 درصد، محیط سکونتی 13 درصد، درآمد 17 درصد و مشارکت 6 درصد بر کیفیت زندگی روستاییان اثرگذار است. بر اساس جدول شماره 4 ضرایب و سطوح معناداری در روستای درب آستانه یک واحد افزایش در هر یک از ابعاد کیفیت زندگی میزان متفاوتی از تأثیر را بر کیفیت زندگی روستاییان دارد. در روستای درب آستانه، آموزش 30 درصد، تعلق مکانی 11 درصد، رفاه اجتماعی 28 درصد، دسترسی به اطلاعات 15 درصد، بهداشت 16 درصد، امنیت 15 درصد، زیرساخت 28 درصد، محیط سکونتی 7 درصد، درآمد 13 درصد و مشارکت 40 درصد بر کیفیت زندگی روستاییان اثرگذار است.

روستای باباشمان			روستای درب آستانه			ابعاد کیفیت زندگی
ضریب	t	sig	ضریب	t	Sig	
0.244	7.800	0.000	0.303	9.098	0.000	آموزش
0.067	1.855	0.065	0.117	3.125	0.002	تعلق مکانی
0.327	8.173	0.000	0.281	7.412	0.000	رفاه اجتماعی
0.155	8.394	0.000	0.149	4.451	0.000	دسترسی به اطلاعات
0.108	2.354	0.020	0.167	3.907	0.000	بهداشت
0.119	2.310	0.022	0.152	3.444	0.001	امنیت
0.097	2.079	0.039	0.282	7.473	0.000	زیرساخت
0.133	3.675	0.000	0.073	2.904	0.004	محیط سکونتی
0.167	5.009	0.000	0.139	4.845	0.000	درآمد
0.060	2.520	0.013	0.404	8.412	0.000	مشارکت

ج 4. جدول ضرایب رگرسیونی.

آزمون پست هاک بنفرونی استفاده شده است که به دلیل بالا بودن تعداد جدول مقایسه‌ها به‌عنوان نمونه مقایسه بین مؤلفه آموزش و سایر مؤلفه‌ها در دو روستای باباپشمان و درب آستانه در جدول شماره 6 نشان داده شده است.

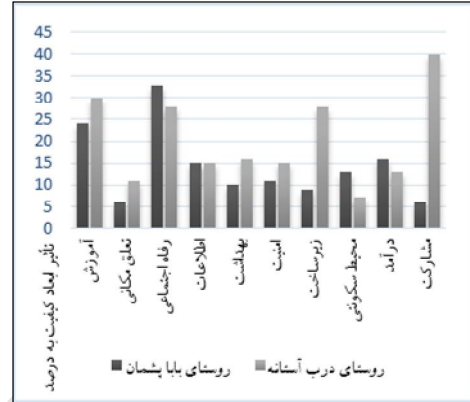
Sig.	Mean Difference (I-J)	J	I
0/000	*0.28075	دسترسی به اطلاعات	آموزش (باباپشمان)
0/000	*-1.43915	رفاه اجتماعی	
0/000	*1.18000	تعلق مکانی	
0/231	-0.06900	بهداشت	
0/002	*0.17950	امنیت	
0/001	*0.19320	زیر ساخت	
0/001	*-0.18900	محیط سکونتی	
0/000	*-0.20595	درآمد	
0/000	*85580	مشارکت	
0/000	*-1.06175	دسترسی به اطلاعات	
0/329	-0.03788	رفاه اجتماعی	
0/000	*-1.38827	تعلق مکانی	
0/000	*0.39538	بهداشت	
0/005	*0.11000	امنیت	
0/000	*-0.52635	زیر ساخت	
0/000	*-0.61523	محیط سکونتی	
0/827	-0/00846	درآمد	
0/000	*-0/96985	مشارکت	

ج 6. نتایج مقایسه‌های زوجی بنفرونی برای مشخص شدن تفاوت در تأثیرپذیری ابعاد مشخص شده.

تحلیل یافته‌ها

در بررسی مجموع مؤلفه‌های کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه براساس نتایج ضریب رگرسیونی جدول شماره 4 نشان می‌دهد که از میان مؤلفه‌های مورد بررسی در روستای باباپشمان مؤلفه‌های رفاه اجتماعی، آموزش و درآمد به ترتیب بیشترین تأثیر را از میان ابعاد کیفیت زندگی بر این روستا دارند و در مورد روستای درب‌آستانه شاخص‌های مشارکت،

سوال دوم: ارتباط بین ابعاد کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه چگونه است؟
بین تأثیرگذاری مؤلفه‌های کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه تفاوت وجود دارد (تصویر شماره 8).

ت 8. مقایسه ابعاد کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه به‌لحاظ ضریب رگرسیونی.

با توجه به اینکه کیفیت زندگی در این مطالعه در 10 مؤلفه نشان داده شده است. برای بررسی تفاوت میزان تأثیر مؤلفه‌ها در دو روستا از آزمون تحلیل واریانس و برای مقایسه زوجی بین ابعاد از آزمون پست هاک بنفرونی استفاده شده است. نتایج حاصل از تحلیل واریانس در جدول شماره 5 ارایه شده است.

نام روستا	F	درجه آزادی	sig	نتیجه
باباپشمان	292.129	990/9	0.000	تأیید تفاوت میزان تأثیر بین ابعاد
درب آستانه	430.958	850/9	0.000	تأیید تفاوت میزان تأثیر بین ابعاد

ج 5. نتایج تحلیل واریانس برای مقایسه تفاوت بین مؤلفه‌های ابعاد کیفیت.

براساس سطوح معناداری حاصل از آماره F تفاوت میزان تأثیرگذاری بین ابعاد در دو روستا تأیید می‌گردد ($sig < 0.05$). همانطور که گفته شد برای بررسی تفاوت بین سطوح و مشخص شدن تفاوت میزان تأثیرها نیز از

آموزش و رفاه اجتماعی به ترتیب بیشترین تأثیر را از میان ابعاد کیفیت زندگی بر این روستا داشته‌اند.

میزان مشارکت زنان در فعالیتهای اجتماعی، میزان عضویت روستائیان در نهادهای محلی و عمومی، وضعیت حضور روستائیان و مشارکت ایشان در تصمیم‌گیری‌های مختلف و همچنین میزان مشارکت روستائیان در مراسم‌های جمعی روستا شاخص‌های بررسی کیفیت مشارکت روستائیان در این تحقیق بوده که در روستای درب‌آستانه بالاترین کیفیت را در تمامی ابعاد مورد بررسی در این پژوهش داشته است.

وضعیت معلمان مدارس این روستا از نظر تجربه کار، کیفیت بنای مدارس روستا، فاصله دسترسی دانش‌آموزان روستا به مدرسه، وضعیت تجهیزات آموزشی مدارس روستا و وجود مدارس ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان و همچنین وجود فضای کتابخانه شاخص‌های مورد نظر در بررسی بعد آموزشی کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه در این تحقیق بوده که در هر دو روستا در رتبه دوم قرار گرفته است.

میزان کیفیت امکانات تفریحی، میزان کیفیت خدمات و تجهیزات ورزشی، وضعیت جمع‌آوری زباله و وجود مکان‌های خاص جهت گذران اوقات فراغت شاخص‌های مورد نظر در بررسی بعد رفاه اجتماعی کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه در این تحقیق بوده که در روستای باباپشمان رتبه اول و در روستای درب‌آستانه سومین رتبه را به خود اختصاص داده است. میزان درآمد روستائیان، میزان تنوع شغلی، میزان رضایت شغلی، میزان اشتغال زنان و تعداد شاغلین فعال شاخص‌های مورد نظر در بررسی بعد درآمد و اشتغال کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه در این تحقیق بوده که در روستای باباپشمان سومین رتبه را به خود اختصاص داده است.

باتوجه به نتایج این پژوهش بعد تعلق مکانی در هر دو روستا از پایین‌ترین کیفیت برخوردار است که مهمترین علت آن ناشی از سابقه پایین سکونت در روستای جدید به علت جابه‌جایی سال 1385 می‌باشد.

نتایج مقایسه زوجی بنفرونی نشان می‌دهد که برای مثال در روستای باباپشمان میزان تأثیرگذاری کیفیت بعد آموزش بیشتر از بعد دسترسی به اطلاعات است، اما میزان تأثیر بعد آموزش از بعد رفاه اجتماعی کمتر است ($t=-1.4, sig<0.05$)، اما در روستای درب‌آستانه میزان تأثیر بعد آموزش کمتر از بعد دسترسی به اطلاعات است ($t=-1.06, sig<0.05$) و تأثیر بعد تعلق مکانی در کیفیت زندگی از بعد آموزش تأثیر بیشتری داشته است. در مجموع نتایج آزمون بنفرونی حاکی از آن است که ابعاد شناسایی شده در کیفیت زندگی میزان تأثیرگذاری یکسانی بر روی کیفیت زندگی روستائیان در روستاهای مورد مطالعه نداشته است. تنها چند مقایسه حاکی از تأثیر یکسان آن‌ها بر کیفیت زندگی روستائیان است که در روستای باباپشمان مقایسه‌های زوجی که تأثیر یکسانی بر کیفیت زندگی داشته‌اند عبارتند از: ابعاد آموزش و بهداشت، ابعاد دسترسی به اطلاعات و زیرساخت، ابعاد امنیت و زیرساخت و ابعاد محیط سکونت و زیرساخت ($sig>0.05$). همچنین در روستای درب‌آستانه مقایسه‌های زوجی که تأثیر یکسانی بر کیفیت زندگی داشته‌اند عبارتند از: ابعاد آموزش و رفاه اجتماعی، ابعاد دسترسی به اطلاعات و زیرساخت، ابعاد امنیت و زیرساخت و ابعاد محیط سکونت و زیرساخت ($sig>0.05$).

نتیجه

کیفیت زندگی، لایه‌هایی از موضوعات متفاوتی را در کنار هم نشان می‌دهد که در ابعاد عینی و ذهنی قابل

در این روش با توجه به تعداد متغیرها می‌توان از مدل رگرسیون چندگانه (Multiple Regression) و مدل رگرسیون چند متغیری (Multivariate Regression) برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده کرد. در تحلیل‌های از نوع رگرسیون متغیرهای پیش‌بینی را می‌توان به سه روش یکباره (Simultaneous)، گام به گام (Stewise) و سلسله مراتبی (Hierarchical) وارد تحلیل کرد.

3. Objective
4. Subjective
5. Campbell
6. Hugerty
7. Rism

فهرست منابع

- احمدی، فاطمه. (1388)، ارتقای روستا به شهر و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی، مورد: روستا شهر صاحب شهرستان سقز، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه تهران.
- بدری، سید علی و همکاران. (1392)، سنجش شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی در نواحی روستایی جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی شماره 2.
- برقی، حمید و همکاران. (1393)، ارزیابی کیفیت محیط زندگی در نواحی روستایی از دیدگاه ساکنان مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال 3، شماره 8.
- پورطاهری، مهدی؛ رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ فتحی، احدا... (1390)، ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی مورد مطالعه: دهستان خاوه شمالی، استان لرستان مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی.
- جمعه‌پور، محمود و همکاران. (1392)، تبیین میزان زیست‌پذیری و کیفیت زندگی در روستاهای پیرامون شهری فصلنامه برنامه‌ریزی کالبدی فضایی شماره سوم.
- خراسانی، م و همکاران. (1393)، سنجش و ارزیابی زیست‌پذیری روستاهای پیرامون شهری (مطالعه موردی شهرستان ورامین). فصلنامه پژوهش‌های روستایی.
- رضوانی، محمدرضا؛ منصوریان، حسین. (1387)، سنجش کیفیت زندگی بررسی مفاهیم، شاخص‌ها، مدل‌ها و ارائه مدل پیشنهادی برای نواحی روستایی، فصلنامه روستا و توسعه، سال یازدهم. شماره 3.

تعریف می‌باشند. بعد ذهنی زندگی یا به عبارتی ادراک مردم از وضعیت زندگی‌شان و بعد عینی یا مشهودات اجتماعی اقتصادی بر پایه محیط پیرامون استوار است. بنا بر چهارچوب مفهومی مطالعات در زمینه کیفیت زندگی روستایی، ارائه تصویری کامل از کیفیت زندگی با بهره‌گیری از شاخص‌های مورد نظر آن امکانپذیر است که متشکل از ابعاد مذکور است، همچنین متأثر از وجود ویژگی‌های منحصر طبیعی، اجتماعی، اقتصادی، و کالبدی - فضایی در روستاهاست.

در این پژوهش با توجه به بررسی‌های به عمل آمده، ابعاد سازنده کیفیت زندگی روستاییان کیفیت‌های آموزش، بهداشت، زیرساخت‌ها، امنیت، محیط سکونت، دسترسی به اطلاعات، رفاه اجتماعی، تعلق مکانی، اشتغال و درآمد و همبستگی و مشارکت اجتماعی تعریف گردید. این ابعاد در روستای درب‌آستانه و باباپشمان استان لرستان به‌عنوان روستاهای مورد مطالعه این پژوهش پس از گذشت ده سال از شکل‌گیری، مورد بررسی قرار گرفتند.

برای سنجش میزان کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه رابطه‌ای رگرسیونی تعریف شد که بر آن اساس کیفیت زندگی تابعی از مؤلفه‌های تعریف شده بود و نتایج حاکی از آن بود که تعریف کردن چنین رابطه‌ای برای سنجش کیفیت زندگی روستاییان درب‌آستانه و باباپشمان صحیح است و براساس ضریب تعیین مشخص گردید مؤلفه‌های تأثیرگذار بر کیفیت زندگی روستاییان روستای درب‌آستانه تا 64 درصد و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر کیفیت زندگی روستاییان روستای باباپشمان تا 81 درصد وابسته به مؤلفه‌های تعریف شده در این پژوهش می‌باشد.

پی‌نوشت

1. ANOVA (analysis of variance)
2. Bonferroni

- Hagerty, Michael R. et al., (2001), "Quality of life indexes for national policy: review and agenda for research", *Social Indicators Research*. Vol. 55, No. 1.
- Janse, A.J. et al, (2004), "Quality of life: patients and doctors don't always agree: a meta-analysis". *Journal of Clinical Epidemiology*, Vol. 57, No. 7.
- Lee, Y-J.,(2008), Subjective quality of life measurement in Taipei, *Building and- Environment* 43, (2008), 1205-1215.
- MacGregor, A, (1998), "A poverty of agency: resource management amongst poor people in Bangladesh", In: *European Network of Bangladesh Studies Workshop*. Bath, University of Bath.
- Moller, V. and Schlemmer, L, (1982), "Quality of life in South Africa: towards an instrument for the assessment of quality of life and basic needs", *Social Indicators Research*, No. 12.
- Pacione, Michael (1982), "The use of objective and subjective measures of quality of life in human geography", *Progress in Human Geography*, Vol, 6, No.4.
- Pal, A.K. and Kumar, U.C, (2005), *Quality of Life Concept for the Evaluation of Societal development of Rural Community in West Bangal, India, Rural Development*.
- Raphael, D, et al, (1996), *Measuring the Quality of Life in Older Persons, A Model with Implications for Community and Public Health Nursing*, Toronto Center for Health Promotion, University of oronto.
- RIVM, (2002), In, Bouwman, A, van Kamp, I, van Poll, R, (Eds.), *Report 630950 00x Workshopverslag Leefomgevingskwaliteit II, Verslag Workshop, 18 December 2001, in press*.
- Kamp, Irene and et al, (2003), *Urban environmental quality and human well-being toward a conceptual framework and demarcation of concepts, a literature study, Landscape and Urban Planning*, Vol. 65, pp, 5-18.
- Ventegots, M, Jovvj. N, (2003), *Quality of Life Theory, An Integrative Theory of the Global Quality of Life Concept*, *The Scientific World Journal*, 3,1030-1040.
- WHO-QOL Group, (1993), "Study protocol for the World Health Organization project to develop a quality of life assessment instrument", *Quality of Life Research*, No.2.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ فتاحی، احداله؛ حاجیبیور، مجتبی. (1390)، ارزیابی توزیع فضایی کیفیت زندگی در مناطق روستایی فصلنامه پژوهش‌های روستایی، سال دوم، شماره 2.
- سجادی، ژیلا و همکاران. (1391)، تحلیل کیفیت زندگی در محیط روستا شهری، مدیریت شهری، شماره 30.
- غنابستانی، علی‌اکبر و همکاران. (1394)، تحلیل فضایی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های روستایی فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای سال پنجم شماره 18.
- غفاری، غ. ر؛ امید، ر. (1388)، کیفیت زندگی شاخص توسعه اجتماعی. تهران: نشر شیرازه.
- قالیباف، م و همکاران. (1395)، سنجش میزان رضایتمندی ساکنان روستایی از کیفیت زندگی و آثار آن بر امنیت مناطق مرزی، مطالعه موردی: بخش نوسود استان کرمانشاه، فصلنامه روستا و توسعه، شماره 3.
- محمدی، امین و همکاران. (1391)، ارزیابی اثرات الگوهای راهبرد اسکان مجدد پس از بلایای طبیعی بر کیفیت زندگی روستایی، جغرافیا و مخاطرات محیطی، شماره چهارم.
- Allen, J, Voget, R, & Cordes, S, (2002), *Quality of life in rural Nebraska, Trends and changes, Institute of agriculture and natural resoures*.
- Bowling A.,(1997), *Measuring health:a review of quality of life measurement. scales. Mainhead. Open University Press*.
- Campbell,A,Converse,P.,& Rodgers,W, (1976),*The quality of American life. New York:Russell Sage*.
- Cutter, S.L, (1985), *Rating place, a geographers view on quality of life, resource publication in geography the association of American geographers*.
- Cheung, C., (1997), *Toward a theoretically based measurement model of the good life, J, Gen, Psychol, 158 (2), 200-215*.
- Collados, C, & Duane, T. P, (1999), *Analysis natural capital quality of life, A model for evaluating the sustainability of alternative regional development paths, Ecological Economics, 30 (3), 441-460*.
- Das, D, 2008, *Urban Quality of Life:A case study of Guwahati, Social Indicators Research, 88*.
- Futa, W, & Ewuola, M.D., (2010): *Introduction to Rural Life, Routledge*.
- Epley, D. and Menon, M, (2008), *A Method of Assembling Crosssectional Indicators into a Community Quality of Life, Soc Indic Res, 88:281-296*.